

واکاوی کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی در فعالیت‌های ترویجی (مورد مطالعه: مروجان کشاورزی استان گلستان)

احمد عابدی سروستانی

دانشیار ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

(دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۴ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۲)

Probing the Use of Non-Formal Education Characteristics in Extension Activities: Case Study of Agricultural Extension Agents in Golestan Province

Ahmad Abedi Sarvestani*

Associate Professor of Agricultural Extension and Education, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

(Received: 05/08/2017 Accepted: 22/04/2018)

Abstract:

Regard to shortcomings of the formal education system in response to the real needs of people, the non-formal education system has become a necessity. Since the success of agricultural extension organization to receive sustainable development is associated with appropriate use of non-formal education, this study using descriptive-correlation research aimed to assess view of agricultural extension agents of Golestan province about the importance and application of characteristic of non-formal education. Using a simple random sampling method, 71 extension agents were studied. The results showed that agricultural extension agents advocate a medium importance for characteristics which are attributed to non-formal education. Although there was a significant positive correlation between the level of importance and the use of non-formal education characteristics, they were not used in accordance with the importance of non-formal education characteristics. Among the five pillars of non-formal education, "interaction orientation" has the greatest weight and "flexibility" has the minimum weight of importance. In terms of application, "skill orientation" has the highest weight and "interaction orientation" has a minimum weight. The main weaknesses of agricultural extension agents in non-formal education requirements were "writing behavioral objectives", "knowing adult learning" and "learning to recognize the difference between formal, non-formal and informal education". For better understanding and proper use of non-formal education, it is recommended that related learning experiences should be provided for agricultural extension agents.

Keywords: Non-Formal Education, Extension Activities, Golestan Province.

چکیده:

با توجه به کاستی‌های نظام آموزش رسمی در پاسخ به نیازهای واقعی و به‌نگام افراد، نظام آموزش غیررسمی به‌عنوان یک ضرورت درآمده است. از آنجاکه موفقیت سازمان‌های ترویجی در دستیابی به توسعه پایدار به استفاده درست از آموزش‌های غیررسمی بستگی دارد، پژوهش حاضر با روش توصیفی-همبستگی و با هدف بررسی دیدگاه مروجان کشاورزی استان گلستان نسبت به اهمیت و کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی انجام گردید. بدین منظور با استفاده از روش نمونه‌گیری ساده تصادفی، ۷۱ نفر از مروجان کشاورزی مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج نشان داد که مروجان کشاورزی اهمیت متوسطی برای ویژگی‌های آموزش غیررسمی قائل هستند و اگرچه همبستگی مثبت و معنی‌دار بین میزان اهمیت و میزان کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی وجود دارد، اما متناسب با اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی، در عمل از آنها استفاده نمی‌شود. از بین محورهای پنج‌گانه آموزش غیررسمی، «تعامل محوری» بیشترین وزن و «انعطاف‌پذیری» کمترین وزن از نظر اهمیت دارد. از نظر کاربرد، «مهارت محوری» بیشترین وزن و «تعامل محوری» کمترین وزن را به خود اختصاص داده است. مهم‌ترین ضعف مروجان کشاورزی مربوط به «نوشتن اهداف رفتاری»، «شناخت یادگیری بزرگ‌سالان» و «شناخت تفاوت بین آموزش‌های رسمی، غیررسمی و آزاد» می‌باشد. پیشنهاد می‌شود برای درک صحیح و کاربرد آموزش‌های غیررسمی در توسعه پایدار، تجارب یادگیری مناسب درباره این نوع از آموزش برای مروجان کشاورزی تدارک دیده شود.

واژه‌های کلیدی: آموزش غیررسمی، فعالیت‌های ترویجی، استان گلستان.

مقدمه

حرکت به سمت توسعه پایدار نیازمند نظام آموزش و یادگیری مناسب است (Laurie et al., 2016)، زیرا توسعه پایدار و همه‌جانبه، از بستر نیروی انسانی می‌گذرد (Ghaffari et al., 2016). واقعیت این است که در دنیای کنونی، انسان‌ها نیاز دارند از قابلیت‌ها و ویژگی‌های کافی برای سازگار کردن خود با شرایط متحول برخوردار باشند (Shahvali & Foroozani, 2008)؛ بنابراین، نظام‌های آموزشی می‌باید فرصت دستیابی به آموزش و یادگیری را برای همه افراد در هر زمان فراهم سازند. در این راستا، آموزش غیررسمی یکی از راهبردهای مهم در توسعه پایدار و «آموزش برای همه» به شمار می‌رود. این مفهوم بر ضرورت امکان دستیابی تمام افراد به آموزش‌های موردنیاز برای برخورداری از یک زندگی سالم و داشتن توانایی و مهارت‌های کافی در این راستا اشاره دارد (UNESCO, 2017). اهمیت آموزش غیررسمی به دلیل نیاز به یادگیری مستمر در توسعه پایدار است، زیرا یادگیری نقطه پایان ندارد و هر فرد به خاطر علایق شخصی، تغییر در شغل و حرفه و همچنین پذیرش مسئولیت‌های جدید، همواره به یادگیری نیاز خواهد داشت (Rogers, 2010).

آموزش را می‌توان به آموزش رسمی، غیررسمی و آزاد تقسیم کرد (Norqvist & Leffler, 2017). آموزش رسمی دارای یک نظام و الگوی آموزشی مشخص و برخوردار از ساختار و مدیریت مبتنی بر قوانین خاص و همچنین برنامه درسی انعطاف‌ناپذیر با توجه به اهداف، محتوی و روش می‌باشد. در مقابل، چنانچه یک یا چند ویژگی یادشده موجود نباشد، آن را می‌توان از نوع غیررسمی محسوب کرد (Rogers, 2004). نوع دیگر، آموزش آزاد است که به‌عنوان مکمل آموزش رسمی و غیررسمی قابل‌طرح می‌باشد. از ویژگی‌های آن می‌توان به نبود یک دیدگاه نظام‌مند و سازمان‌یافته به آموزش، نبود الزام برای هدف یا موضوع خاص برای آموزش، نبود کنترل بر فعالیت‌های انجام‌شده و توجه یکسان به مخاطبان در سطح عام اشاره کرد (Gross & Rutland, 2017). اگرچه معمولاً آموزش غیررسمی در مقابل آموزش غیررسمی مطرح می‌شود، اما این دو نوع آموزش، در تعهد به یادگیری و کسب دانش و همچنین داشتن یک برنامه دقیق برای برنامه درسی مشترک می‌باشند (Russell, 2001).

واژه آموزش غیررسمی به‌عنوان یکی از مباحث بین‌المللی

در سیاست آموزش، در اواخر دهه ۶۰ و اوایل دهه ۷۰ میلادی مطرح گردید (Righi, 2017). باین وجود، آموزش غیررسمی یک مفهوم در حال رشد و توسعه است که مجموعه‌ای نامنظم از فعالیت‌ها و برنامه‌های مختلف را در برمی‌گیرد (Rahman, 2017). آموزش غیررسمی گاهی به معنای یک نام جدید برای بیان دغدغه‌های قدیمی به‌کاررفته است. ویژگی‌های اولیه آموزش غیررسمی تحت نام‌های مختلفی بیان شده‌اند مانند آموزش پایه، آموزش اساسی، سوادآموزی تابعی، آموزش بزرگسالان، آموزش خارج از مدرسه، فرصت دوم برای آموزش^۱، آموزش مستمر، آموزش ترمیمی، آموزش ترویج، حرفه‌آموزی تسریع یافته^۲، حرفه‌آموزی کشاورزان و کارگران^۳ و آموزش مادام‌العمر (UNESCO, 1995; Coombs, 1985). این شواهد بیانگر نیاز به دیدگاه‌های جدیدتر و توسعه بیشتر مفهوم آموزش غیررسمی می‌باشد؛ اما تا امروز قابل‌رؤیت‌ترین جزء آموزش غیررسمی (به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه) شامل آموزش بزرگسالان می‌شود که گاهی اوقات سوادآموزی نامیده شده است (Etta, 2000).

آموزش غیررسمی به هر نوع فعالیت آموزش سازمان‌یافته‌ای اشاره دارد که خارج از نظام آموزشی رسمی مدرسه‌ای قرار دارد و برای مخاطبان مشخص و برای اهداف یادگیری معین به اجرا گذاشته می‌شود (Righi, 2017). آموزش غیررسمی، مسئله‌محور می‌باشد، بدین معنی که برای حل مسائل روز و ملموس فراگیران است که در آن، آموزش مسائل نظری در اولویت نمی‌باشد. به همین دلیل، این نوع آموزش مشوق یادگیری تجربی^۴ برای توسعه دانش و مهارت فراگیران به‌منظور ارتقاء توان حل مسئله در آنان است. درواقع، مهم‌ترین نوع آموزش، یادگیری چگونگی یادگرفتن^۵ است (Oakley, 2017) و یادگیری تجربی راهی برای تحقق آن است. بدین ترتیب، فراگیران با درگیر شدن در فعالیت‌های یادگیری و کسب تجارب دست‌اول، به یادگیری می‌پردازند که می‌تواند به افزایش اعتمادبه‌نفس و توانایی‌های فراگیران منجر گردد (Walker, 1998). در آموزش غیررسمی، استقلال در یادگیری اهمیت ویژه دارد. استقلال در یادگیری به معنای این است که فراگیران حدّ بالایی از انتخاب را دارند و از خودمختاری قابل‌ملاحظه در ارتباط با تصمیماتی برخوردار

2. Second-Chance Education
3. Accelerated Training
4. Farmer or Worker Training
5. Experiential Learning
6. Learning how to Learn

1. Education for All

از افرادی به عنوان معلم استفاده می‌شود که اگرچه ممکن است گواهی یا مدرک خاصی در این ارتباط نداشته باشند، اما برای این کار تربیت شده‌اند و یا مهارت کافی در این زمینه دارند. همچنین از افراد داوطلب و جوانان علاقه‌مند نیز به عنوان معلم استفاده می‌شود (Shahbazi, 1993).

آموزش غیررسمی باید در وهله اول فرصت یادگیری را برای افرادی فراهم آورد که فرصت حضور در سایر آموزش‌ها را نداشته‌اند و سعی نماید جنبش یادگیری در سطح وسیع به منظور دستیابی به دانش و آگاهی برای بزرگسالان در هر حرفه مهیا شود. این کار می‌تواند در حیطه سوادآموزی تابعی^۴ دنبال گردد که در آن آموزش‌ها متناسب با نیاز کاری و شغلی افراد به آنها ارائه می‌شود. بدین ترتیب، درحالی که آموزش رسمی حقانیت خود را از نقش خود به عنوان سازمان‌های قانونی به دست می‌آورد، آموزش غیررسمی حقانیت خود را از طریق توانایی در پاسخگویی به نیازهای واقعی اجتماع کسب می‌کند (Dib, 1998). در این راستا، بیانیه گردهمایی مسئولان هماهنگی برنامه آموزش برای همه^۵ در شرق و جنوب شرقی آسیا که در سال ۲۰۰۳ در بانکوک برگزار شد، بر این تأکید دارد که بسیاری کشورها و به خصوص کشورهای درحال توسعه، به مواد، منابع فنی و ظرفیت‌سازی کارکنان در آموزش غیررسمی و در حوزه‌های مدیریت، تحقیق، حرفه‌آموزی و توسعه برنامه درسی نیاز دارند (Mujahid-Mokhtar & Iqbal, 2004). به همین دلیل، امروزه شاهد آن هستیم که برخی کشورهای اروپایی از نظام‌های مناسب برای ارزیابی و اعتباریابی یادگیری-های غیررسمی برخوردار شده‌اند (Cedefop, 2007).

اگرچه با توجه به کارکردهای متفاوت نظام‌های آموزش رسمی و غیررسمی، نباید آنها را رقیب و متضاد یکدیگر در نظر گرفت، اما شواهد بیانگر یک حرکت مستمر در انتقال از آموزش رسمی به آموزش غیررسمی است، به طوری که آموزش رسمی به تدریج عناصر آموزش غیررسمی و آزاد را برای پاسخ به نیازهای افراد و جامعه بکار می‌گیرد. در مجموع، آموزش غیررسمی می‌باید به ارائه آموزش‌های تابعی و عملی، یعنی آموزش‌هایی که با نیازهای زندگی مردم ارتباط دارند، بپردازد (International Council for Adult Education, 2016).

علی‌رغم جستجوی فراوان، مطالعه تجربی مشخصی در ارتباط با بررسی ویژگی‌های آموزش غیررسمی در آموزش‌های ترویجی یافت نگردید، اما برای درک بهتر تفاوت آموزش رسمی از آموزش ترویجی می‌توان به جدول ۱ رجوع کرد. این

هستند که بر ارزش‌ها، اهداف و فعالیت‌های آنان تأثیر می‌گذارد (Dib, 1988). برخلاف آموزش رسمی که به سرسختی^۱ و داشتن پوسته خشک^۲ مشهور است و به همین دلیل موردانتقاد روانشناسانی مانند پیازه^۳ و فرر قرار گرفته است (Oliveira, 1986) آموزش غیررسمی انعطاف‌پذیر است. ساختار انعطاف‌ناپذیر مدارس رسمی بیشتر به دلیل قوانین و مقررات است تا نیازهای واقعی فراگیران و موجب تهیبه و ارائه برنامه-های درسی می‌شود که از افراد و جامعه فاصله می‌گیرد و بیشتر از این که دغدغه تحقق اهداف مفید را داشته باشد، دغدغه اجرای برنامه را دارد. بدین ترتیب، نظام آموزش رسمی تابع مجموعه‌ای خشک از دستورالعمل‌های دفتری می‌شود که دارای سابقه طولانی در کوتاهی به پاسخگویی به نیازهای افراد و اجتماع است (Dib, 1988)؛ اما آموزش غیررسمی بر اساس نیاز و خواست افراد و اجتماع شکل می‌گیرد و بر این تأکید دارد که برای دستیابی به نتیجه مؤثر، ابتدا نیازهای فراگیران تشخیص داده شود و سپس فرصت‌ها و تجارب یادگیری، برنامه‌ریزی و ارائه گردند (Oliveira, 1986)؛ بنابراین، آموزش غیررسمی بیش از این که از استانداردهای مشخص شده برای مهارت یا دانش پیروی کند، اجتماع محور و نشأت گرفته از آن می‌باشد (Walker & Dunham, 1996). از این رو، افراد در آموزش‌های غیررسمی تشویق می‌شوند که برنامه‌ها و فعالیت‌هایی را انتخاب کنند که برای آنها اهمیت بیشتری دارد. بدین ترتیب، فرصت پرورش مهارت‌های تصمیم‌گیری و تعامل با سایر شرکت‌کنندگان برای آنها فراهم می‌شود. این کار همچنین موجب تشویق افراد به روشن ساختن علایق و ارزش‌های خویش می‌گردد. از این رو، آموزش غیررسمی می‌تواند به علایق و نیازهای اجتماع پاسخ دهد و این موضوع باعث ایجاد فرصت برای افرادی می‌شود که علاقه‌مند به شرکت در فعالیت‌هایی هستند که برای آنان و جامعه بامعنی است (Walker, 1998).

به دلیل انعطاف‌پذیر بودن آموزش غیررسمی، این نوع آموزش برخلاف آموزش رسمی که بر مدارس متکی است، می‌تواند در هر مکان در اجتماع انجام شود. آموزش غیررسمی ممکن است از محل ملاقات عمومی، اقامتگاه‌ها، ورزشگاه‌ها، محل برگزاری مراسم مذهبی و از این قبیل اماکن برای کار خود استفاده نماید (Walker & Dunham, 1996). همچنین در آموزش رسمی از معلمانی استفاده می‌شود که برای این کار دارای مدرک و گواهی هستند، اما در آموزش غیررسمی

1. Stubbornness
2. Crust Rigidity
3. Piaget

4. Functional Literacy
5. Education for All (EFA)

اصلی ارائه آموزش‌های سازمان ترویج کشاورزی به روستاییان پرداخته است.

جدول ۱. مقایسه آموزش رسمی با آموزش ترویج

آموزش رسمی	آموزش ترویج
- معلم با طرح مباحث نظری شروع می‌کند و به مسائل عملی می‌رسد	- مروج با مسائل عملی شروع می‌کند و ممکن است به مسائل نظری بپردازد
- دانش‌آموزان موضوعات را مطالعه می‌کنند	- کشاورزان مسائل و مشکلات را مطالعه می‌کنند
- دانش‌آموزان باید خود را با برنامه درسی ارائه‌شده منطبق کنند	- برنامه درسی از قبل تعیین نشده است و کشاورزان در آن مشارکت دارند
- قدرت و اختیار در دست معلم است	- برنامه بر اساس نیاز مردم می‌باشد و قدرت و اختیار در دست آنان است
- شرکت در کلاس درس اجباری است	- شرکت داوطلبانه است
- معلم به فراگیران تدریس می‌کند	- مروج درس می‌دهد و از کشاورزان نیز یاد می‌گیرد
- درس دادن از طریق آموزگار صورت می‌گیرد	- تسهیلگری از طریق رهبران محلی انجام می‌شود
- درس دادن اساساً به صورت عمودی (بالا به پایین) است	- تسهیلگری اساساً افقی است
- مخاطبان کم‌وبیش همگن هستند	- مخاطبان، گوناگون و نامتجانس هستند
- آموزش خشک است	- آموزش انعطاف‌پذیر است
- شامل برنامه‌های از پیش طراحی شده است	- آزادی عمل برای طراحی برنامه به صورت محلی وجود دارد
- بیشتر جنبه نظری دارد	- بیشتر جنبه عملی دارد و برای کاربرد فوری در حل مشکلات می‌باشد

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با روش توصیفی-همبستگی انجام شده است. در این راستا با مطالعه و مرور ادبیات تحقیق، ابعاد مختلف موضوع روشن گردید. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده گردید. این پرسش‌نامه علاوه بر سؤالات مربوط به مشخصات فردی و شغلی به عنوان متغیرهای مستقل، حاوی ۱۸ گویه برای سنجش دیدگاه مروجان نسبت به اهمیت و کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی و همچنین ۱۷ سؤال درباره الزامات آموزش غیررسمی در قالب طیف لیکرت سه گزینه‌ای کم تا زیاد می‌گردید که در مقیاس ترتیبی و به عنوان متغیرهای وابسته مورد سنجش قرار گرفتند. جمعیت مورد مطالعه

جدول از مرور منابع مرتبط با آموزش رسمی و غیررسمی و مقایسه این دو نوع آموزش با یکدیگر به دست آمده است (Ward et al., 1974; Corvin, 1974; Dore, 1976; Kluchnikov, 1980; Ahmed, 1983; Ouane, 1989; Dib, 1988; Bhola, 1993; Etlng, 1993; Carlson, & Maxa, 1998; Etta, 2000; Russell, 2001; Mujahid-Mokhtar & Iqbal, 2004; Cedefop, 2007; Kassa, & Temesgen, 2012; Norqvist & Leffler, 2017; Righi, 2017). لازم به ذکر است در برخی منابع، به چند ویژگی برجسته اشاره شده است، درحالی که منابع دیگر، جزئیات بیشتری برای ویژگی‌ها ارائه کرده‌اند. البته سوای از تفاوت آموزش رسمی و آموزش غیررسمی، این دو نوع آموزش به یادگیری متعهد هستند و هدف آنها یادگیری است؛ بنابراین هم آموزش رسمی و هم آموزش غیررسمی بر طراحی آموزشی و داشتن یک برنامه درسی قوی و منابع آموزشی مناسب تأکید دارند (Russell, 2001).

آموزش در توسعه روستایی از اهمیت زیادی برخوردار است. به همین دلیل، سازمان‌های تخصصی مانند ترویج کشاورزی برای ارائه آموزش‌های مورد نیاز به روستاییان به فعالیت می‌پردازند. ترویج، شاخه‌ای از علوم رفتاری کاربردی می‌باشد که سعی در ایجاد تغییرات رفتاری مطلوب از طریق آموزش نوآوری‌های علمی و فنی دارد؛ بنابراین، ترویج را می‌توان هنر استفاده از اصول و روش‌های ترویجی برای برقراری ارتباط با مخاطبان و فراهم آوردن خدمات آموزشی لازم برای آنان تعریف کرد (Kassa & Temesgen, 2012).

ترویج بر مبنای آموزش غیررسمی بنا گذارده شده است؛ اما شواهد بیانگر این است که اغلب دانش‌آموختگان دانشگاهی از ترویج کشاورزی تلقی دیگری، یعنی آموزش رسمی دارند (Shahbazi, 2013). شاید یکی از دلایل این باشد که معمولاً بین تفکیک ترویج به عنوان یک خدمت و ترویج به عنوان یک رشته دانشگاهی، ابهام وجود دارد. این در حالی است که ترویج یک رشته علمی کاملاً بلوغ یافته است که برای خود دارای فلسفه، اهداف، اصول، روش و فنون خاص می‌باشد (Leeuwis & Van den Ban, 2008). با توجه به موارد یادشده، این پرسش مطرح می‌باشد که آیا آموزش‌های ارائه شده از سوی سازمان ترویج، واقعاً از نوع غیررسمی هستند؟ پژوهش حاضر برای پاسخ به این پرسش و بررسی کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی از دید مروجان کشاورزی به عنوان عاملان

از نظر سابقه کار، مروجان به‌طور متوسط در دهه سوم خدمتی خود قرار دارند و بنابراین می‌توان انتظار داشت که به‌طور نسبی از تجربه شغلی مناسب برخوردار باشند. همچنین بیشتر آنان در وضعیت استخدام رسمی قرار دارند و این موضوع احتمالاً می‌تواند در رضامندی شغلی آنان اثر مثبت داشته باشد.

اهمیت و کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی

به‌منظور بررسی دیدگاه مروجان نسبت به میزان اهمیت هر یک از ویژگی‌های آموزش غیررسمی در آموزش‌های ترویجی، از آنان خواسته شد تا میزان اهمیت این ویژگی‌ها را مشخص کنند. همچنین خواسته شد مشخص کنند تا چه اندازه از این ویژگی‌ها در آموزش‌های خود استفاده می‌کنند. همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، سه ویژگی آموزش غیررسمی یعنی: «برای فراگیران کاربرد عملی داشته باشد»، «از نظر زمانی برای فراگیران راحت باشد» و «در ارتباط با نیازهای فراگیران باشد» از نظر اهمیت به ترتیب اولویت‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند. در مقابل، سه ویژگی یعنی: «به شرایط خاصی برای شرکت در آن نیاز نباشد»، «برای همه سنین باشد» و «بر آموختن یک مهارت تأکید داشته باشد» به ترتیب در اولویت‌های آخر جای می‌گیرند. اگرچه در حالت ایده‌آل، تمام ویژگی‌های آموزش غیررسمی مهم هستند، اما این نتایج نشان می‌دهند که از دید مروجان کشاورزی، کدام ویژگی‌ها از اهمیت بیشتر و کدام از اهمیت کمتری برخوردار می‌باشند. یکی از دلایل این تفاوت می‌تواند به تجارب و شرایط کار مروجان (موضوع آموزش، نوع مخاطبان، محیط آموزش) مربوط باشد که باعث می‌شود این ویژگی‌ها از دید مروجان از اهمیت یکسانی برخوردار نباشند. جدول ۴ نظر مروجان نسبت به کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی در آموزش‌های ترویجی ارائه شده توسط آنان را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشخص است، سه ویژگی یعنی: «برای فراگیران کاربرد عملی داشته باشد»، «از نظر زمانی برای فراگیران راحت باشد» و «کوتاه‌مدت باشد» به ترتیب بیشترین کاربرد را دارند. در مقابل، سه ویژگی یعنی: «به شرایط خاصی برای شرکت در آن نیاز نباشد»، «بر آموختن یک مهارت تأکید داشته باشد» و «موجب بهبود سریع در رفاه یا بهره‌وری شود» به ترتیب در اولویت‌های آخر قرار دارند. با مقایسه جدول‌های ۳ و ۴ می‌توان استنباط کرد که ویژگی «بر آموختن یک مهارت تأکید داشته باشد» هم از نظر مروجان از اهمیت بالایی در آموزش‌های ترویج برخوردار است و هم بیش از همه در آموزش‌های ترویج رعایت می‌گردد.

شامل ۸۸ نفر می‌بود که از نظر سازمان جهاد کشاورزی گلستان به‌عنوان مروج کشاورزی در این استان مشغول به کار بودند. حجم نمونه موردنیاز با جدول کرجسی و مورگان و به تعداد ۷۱ برآورد گردید که با روش نمونه‌گیری تصادفی، انتخاب گردیدند. روایی پرسش‌نامه با استفاده از نظرات استادان گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان و کارشناسان ترویج سازمان جهاد کشاورزی استان گلستان تأیید گردید. پایایی پرسش‌نامه با ضریب کربانخ مورد ارزیابی قرار گرفت که میزان آن برابر ۰/۷۸ به دست آمد. اطلاعات به‌دست‌آمده با نرم‌افزار آماری SPSS و با کمک آماره‌های فراوانی، درصد، میانگین، ضریب همبستگی و آزمون تی-استیودنت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، مروجان مورد مطالعه به‌طور متوسط در ابتدای میان‌سالی قرار دارند. همچنین، بیشتر آنان دارای مدرک تحصیلی لیسانس می‌باشند و کمتر از یک‌پنجم آنها (۱۸/۳ درصد) دارای مدرک تحصیلی فوق‌دیپلم هستند. توزیع مروجان از نظر سطح تحصیلات تأیید کننده این دغدغه است که تعداد مروجان دارای مدرک تحصیلی فوق‌دیپلم (رشته‌های وابسته به کشاورزی) کم هستند، درحالی‌که توصیه شده است که این افراد بیشترین تعداد مروجان را تشکیل دهند (Aghasizadeh, 1996).

جدول ۲. مشخصات عمومی افراد مورد مطالعه

مشخصات	گروه‌ها	درصد
سن	۲۳-۳۰	۷/۱
(سال) میانگین=۴۵/۴	۳۱-۴۰	۵/۸
	۴۱-۵۰	۶۴/۲
	۵۱-۵۷	۲۲/۹
سطح تحصیلات	دیپلم	۴/۲
	فوق‌دیپلم	۱۸/۳
	لیسانس	۷۱/۸
	فوق‌لیسانس	۵/۶
سابقه کار	۱-۵	۸/۵
(سال) میانگین=۲۱/۸	۶-۱۰	۱/۴
	۱۱-۲۰	۱۶/۹
	۲۱-۳۰	۷۳/۲
وضعیت استخدامی	قراردادی	۸/۵
	پیمانی	۱/۴
	رسمی	۹۰/۱

جدول ۳. اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی در آموزش‌های ترویجی (n=۷۱)

شماره	ویژگی‌ها	میزان اهمیت *			انحراف استاندارد	اولویت
		کم	متوسط	زیاد		
۱	برای فراگیران کاربرد عملی داشته باشد	۱/۴	۷	۹۱/۵	۱/۹۰	۱
۲	از نظر زمانی برای فراگیران راحت باشد	۰	۱۴/۱	۸۵/۹	۱/۸۶	۲
۳	در ارتباط با نیازهای فراگیران باشد	۲۱/۱	۷۷/۵	۱/۴	۱/۸۰	۳
۴	به حل مسائل فراگیران کمک نماید	۰	۲۲/۵	۷۷/۵	۱/۷۷	۴
۵	بیشتر بر یادگیری تأکید داشته باشد تا بر تدریس	۲/۸	۱۸/۳	۷۸/۹	۱/۷۶	۵
۶	با فرهنگ محلی سازگار باشد	۱/۴	۲۲/۵	۷۶/۱	۱/۷۵	۶
۷	برافزایش توان کشف، تجزیه و تحلیل و قضاوت فراگیران تأکید کند	۰	۲۶/۸	۷۳/۲	۱/۷۳	۷
۸	بر اشتراک تجارب بین آموزشگر و فراگیر تأکید داشته باشد	۲/۸	۲۱/۱	۷۶/۱	۱/۷۳	۸
۹	کوتاه مدت باشد	۲/۸	۳۳/۸	۶۳/۴	۱/۶۱	۹
۱۰	مدت آن بر اساس خواست فراگیران باشد	۷	۲۵/۴	۶۷/۶	۱/۶۱	۱۰
۱۱	در اجرای آن از منابع محلی استفاده شود	۸/۵	۲۵/۴	۶۶/۲	۱/۵۸	۱۱
۱۲	موجب بهبود سریع در رفاه یا بهره‌وری شود	۲/۸	۳۸	۵۹/۲	۱/۵۶	۱۲
۱۳	محتوای آن متناسب با شرایط محلی باشد	۸/۵	۲۶/۸	۶۴/۸	۱/۵۶	۱۳
۱۴	از کارکنان و افراد موجود در محل استفاده کند	۹/۹	۳۱	۵۹/۲	۱/۴۹	۱۴
۱۵	در هر مکان قابل اجرا باشد	۹/۹	۳۳/۸	۵۶/۳	۱/۴۶	۱۵
۱۶	بر آموختن یک مهارت تأکید داشته باشد	۲۲/۵	۱۹/۷	۵۷/۷	۱/۳۵	۱۶
۱۷	برای همه سنین باشد	۱۵/۵	۳۵/۲	۴۹/۳	۱/۳۴	۱۷
۱۸	به شرایط خاصی برای شرکت در آن نیاز نباشد	۱۶/۹	۴۳/۷	۳۹/۴	۱/۲۳	۱۸

* به درصد، * دامنه: ۰ تا ۲

جدول ۴. کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی در آموزش‌های ترویجی (n=۷۱)

اولویت	انحراف استاندارد	میانگین *	میزان کاربرد *			ویژگی‌ها
			کم	متوسط	زیاد	
۱	۰/۶۲	۱/۵۹	۶۶/۲	۲۶/۸	۷	برای فراگیران کاربرد عملی داشته باشد
۲	۰/۵۶	۱/۵۱	۵۳/۵	۴۳/۷	۲/۸	از نظر زمانی برای فراگیران راحت باشد
۳	۰/۶۷	۱/۴۴	۵۳/۵	۳۶/۶	۹/۹	کوتاه مدت باشد
۴	۰/۶۹	۱/۴۲	۵۳/۵	۳۵/۲	۱۱/۳	با فرهنگ محلی سازگار باشد
۵	۰/۶۶	۱/۳۷	۴۶/۵	۴۳/۷	۹/۹	بر اشتراک تجارب بین آموزشگر و فراگیر تأکید داشته باشد
۶	۰/۷۰	۱/۳۷	۴۹/۳	۳۸	۱۲/۷	در ارتباط با نیازهای فراگیران باشد
۷	۰/۶۶	۱/۳۵	۴۵/۱	۴۵/۱	۹/۹	به حل مسائل فراگیران کمک نماید
۸	۰/۷۱	۱/۳۲	۴۶/۵	۳۹/۴	۱۴/۱	محتوای آن متناسب با شرایط محلی باشد
۹	۰/۷۰	۱/۲۸	۴۲/۳	۴۳/۷	۱۴/۱	از کارکنان و افراد موجود در محل استفاده کند
۱۰	۰/۷۴	۱/۲۷	۴۳/۷	۳۹/۴	۱۶/۹	مدت آن بر اساس خواست فراگیران باشد
۱۱	۰/۷۵	۱/۲۴	۴۲/۳	۳۹/۴	۱۸/۳	در هر مکان قابل اجرا باشد
۱۲	۰/۷۵	۱/۲۰	۳۹/۴	۴۰/۸	۱۹/۷	برای همه سنین باشد
۱۳	۰/۷۹	۱/۲۰	۴۲/۳	۳۵/۲	۲۲/۵	بیشتر بر یادگیری تأکید داشته باشد تا بر تدریس
۱۴	۰/۷۸	۱/۱۸	۴۰/۸	۳۶/۶	۲۲/۵	در اجرای آن از منابع محلی استفاده شود
۱۵	۰/۷۳	۱/۱۷	۳۶/۶	۴۳/۷	۱۹/۷	برافزایش توان کشف، تجزیه و تحلیل و قضاوت فراگیران تأکید کند
۱۶	۰/۷۵	۱/۱۳	۳۵/۲	۴۲/۳	۲۲/۵	موجب بهبود سریع در رفاه یا بهره‌وری شود
۱۷	۰/۷۳	۱/۰۸	۳۱	۴۶/۵	۲۲/۵	بر آموختن یک مهارت تأکید داشته باشد
۱۸	۰/۷۶	۰/۹۹	۲۸/۲	۴۲/۳	۲۹/۶	به شرایط خاصی برای شرکت در آن نیاز نباشد

* به درصد، * دامنه: ۰ تا ۲

کمتر است. در اینجا ذکر این نکته ضروری است که افزایش سازگاری بین میزان اهمیت و میزان کاربرد هر ویژگی، صرفاً بیانگر وضعیت جاری دیدگاه مروجان و قضاوت آنان در این رابطه است و فقط نشان می‌دهد که آیا بین میزان اهمیتی که مروجان برای هر ویژگی قائل هستند و میزان کاربرد عملی آن ویژگی تناسبی وجود دارد یا خیر. در مجموع، این نتایج نشان می‌دهد که بین اهمیت و کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی فاصله وجود دارد که لزوم بررسی‌های بیشتر درباره دلایل آن را روشن می‌سازد. البته از این نتایج نباید برای تعیین تکلیف ویژگی‌های آموزش رسمی استفاده شود. حتی اگر چنین کاری لازم باشد، فقط متخصصان آموزش غیررسمی صلاحیت اظهارنظر در این باره را دارند.

برای بررسی بیشتر، میانگین امتیاز میزان اهمیت هر ویژگی از میانگین امتیاز کاربرد همان ویژگی کسر گردید. بدین ترتیب، هر چه عدد به دست آمده کوچک‌تر باشد، بیانگر این است که بین میزان اهمیت و میزان کاربرد ویژگی موردنظر، یک رابطه متناظر برقرار است. در غیر این صورت و با بزرگ شدن این تفاضل، کاربرد عملی ویژگی موردنظر به اندازه اهمیت آن ویژگی نبوده و فاصله بین میزان اهمیت و میزان کاربرد آن ویژگی بیشتر می‌باشد. همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد، سازگاری بین میزان اهمیت و میزان کاربرد ویژگی «برای همه سنین باشد» از همه بیشتر و سازگاری دو ویژگی یعنی «بیشتر بر یادگیری تأکید داشته باشد تا بر تدریس» و «برافزایش توان کشف، تجزیه و تحلیل و قضاوت فراگیران تأکید کند» از همه

جدول ۵. فاصله بین اهمیت و کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی

اولویت (سازگاری)	فاصله اهمیت از کاربرد	میانگین کاربرد	میانگین اهمیت	ویژگی‌ها
۱	-۰/۱۴	۱/۲۰	۱/۳۴	برای همه سنین باشد
۲	-۰/۱۷	۱/۴۴	۱/۶۱	کوتاه‌مدت باشد
۳	-۰/۲۱	۱/۲۸	۱/۴۹	از کارکنان و افراد موجود در محل استفاده کند
۴	-۰/۲۲	۱/۲۴	۱/۴۶	در هر مکان قابل اجرا باشد
۵/۵	-۰/۲۴	-۰/۹۹	۱/۲۳	به شرایط خاصی برای شرکت در آن نیاز نباشد
۵/۵	-۰/۲۴	۱/۳۲	۱/۵۶	محتوای آن متناسب با شرایط محلی باشد
۷	-۰/۲۷	۱/۰۸	۱/۳۵	بر آموختن یک مهارت تأکید داشته باشد
۸	-۰/۳۱	۱/۵۹	۱/۹۰	برای فراگیران کاربرد عملی داشته باشد
۹	-۰/۳۳	۱/۴۲	۱/۷۵	با فرهنگ محلی سازگار باشد
۱۰	-۰/۳۴	۱/۲۷	۱/۶۱	مدت آن بر اساس خواست فراگیران باشد
۱۱	-۰/۳۵	۱/۵۱	۱/۸۶	از نظر زمانی برای فراگیران راحت باشد
۱۲	-۰/۳۶	۱/۳۷	۱/۷۳	بر اشتراک تجارب بین آموزشگر و فراگیر تأکید داشته باشد
۱۳	-۰/۴۰	۱/۱۸	۱/۵۸	در اجرای آن از منابع محلی استفاده شود
۱۴	-۰/۴۲	۱/۳۵	۱/۷۷	به حل مسائل فراگیران کمک نماید
۱۵/۵	-۰/۴۳	۱/۱۳	۱/۵۶	موجب بهبود سریع در رفاه یا بهره‌وری شود
۱۵/۵	-۰/۴۳	۱/۳۷	۱/۸۰	در ارتباط با نیازهای فراگیران باشد
۱۶/۵	-۰/۵۶	۱/۲۰	۱/۷۶	بیشتر بر یادگیری تأکید داشته باشد تا بر تدریس
۱۶/۵	-۰/۵۶	۱/۱۷	۱/۷۳	بر افزایش توان کشف، تجزیه و تحلیل و قضاوت فراگیران تأکید کند

جدول ۶. مقایسه اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی و کاربرد آن‌ها

متغیر	میانگین*	آماره t	سطح معنی‌داری
اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی	۲۹/۰۹		
کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی	۲۳/۱۰	۶/۷۲**	۰/۰۰۰

* دامنه: ۰ تا ۳۶، ** معنی‌داری در سطح یک درصد

نظر گرفته شد. همان‌طور که جدول ۶ نشان می‌دهد، اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی در نزد مروجان، بیشتر از کاربرد آنها در عمل است. به عبارت دیگر، مروجان کشاورزی با وجود قائل شدن اهمیت برای ویژگی‌های آموزش غیررسمی، در عمل از آنها کمتر استفاده می‌کنند.

برای بررسی بیشتر، اقدام به محاسبه امتیاز متغیرهای اهمیت و کاربرد آموزش غیررسمی گردید. برای این منظور، جمع ارزش عددی گویه‌های اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی، به عنوان یک متغیر و جمع ارزش عددی گویه‌های کاربرد ویژگی‌های آموزش غیررسمی به عنوان متغیر دیگر در

فهرستی از آنها استخراج گردید. سپس از مروجان مورد مطالعه سؤال گردید که در ارتباط با هر یک از این الزامات تا چه اندازه خود را موفق می‌دانند. دامنه پاسخ‌ها شامل کم (امتیاز ۰)، متوسط (امتیاز ۱) و زیاد (امتیاز ۲) می‌گردد. نتایج این بررسی در جدول ۹ نشان می‌دهد که بیشترین موفقیت مروجان به ترتیب در زمینه‌های «احترام به دانش و مهارت فراگیران»، «اعتقاد به ضرورت یادگیری معلم» و «انعطاف‌پذیری و سازش در برابر نیاز فراگیران» و کمترین توفیق آنان به ترتیب در زمینه‌های «نوشتن اهداف رفتاری»، «شناخت یادگیری بزرگسالان» و «شناخت تفاوت بین آموزش رسمی، غیررسمی و آزاد» می‌باشد.

جدول ۷. همبستگی اهمیت و کاربرد هر یک از محورهای اساسی آموزش غیررسمی

میزان ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
۰/۵۷۵**	۰/۰۰۰
۰/۲۷۳*	۰/۰۲۱
۰/۴۵۸**	۰/۰۰۰
۰/۴۸۶**	۰/۰۰۰
۰/۳۰۴**	۰/۰۱۰

*معنی‌داری در سطح پنج درصد، **معنی‌داری در سطح یک درصد

جدول ۸. ترکیب خطی غیر وزن‌دار و انحراف معیار محورهای اساسی آموزش غیررسمی

محورها	ترکیب خطی غیر وزن‌دار	انحراف معیار
اهمیت (دامنه: ۰ تا ۲)		
انعطاف‌پذیری	۱/۵۲	۰/۳۴
مسئله‌محوری	۱/۷۱	۰/۳۳
مهارت‌محوری	۱/۶۳	۰/۴۸
محلی‌محوری	۱/۵۹	۰/۴۱
تعامل‌محوری	۱/۷۴	۰/۳۸
کاربرد (دامنه: ۰ تا ۲)		
انعطاف‌پذیری	۱/۲۷	۰/۴۵
مسئله‌محوری	۱/۲۸	۰/۵۷
مهارت‌محوری	۱/۳۴	۰/۵۵
محلی‌محوری	۱/۳۰	۰/۵۷
تعامل‌محوری	۱/۲۴	۰/۶۴

وزن و همبستگی محورهای اساسی آموزش غیررسمی

برای پاسخ به این پرسش که آیا بین میزان اهمیت و کاربرد محورهای اساسی آموزش غیررسمی، همبستگی وجود دارد یا خیر، ابتدا ویژگی‌های آموزش غیررسمی در پنج محور شامل انعطاف‌پذیری (ویژگی‌های ۲، ۹، ۱۰، ۱۵، ۱۷، ۱۸)، مسئله‌محوری (ویژگی‌های ۳، ۴، ۱۲)، مهارت‌محوری (ویژگی‌های ۱، ۱۶)، محلی‌محوری (ویژگی‌های ۶، ۱۱، ۱۳، ۱۴) و تعامل‌محوری (ویژگی‌های ۵، ۷، ۸) دسته‌بندی شدند (لازم به ذکر این تقسیم‌بندی بر اساس مهم‌ترین ویژگی‌های آموزش رسمی انجام گردید که از منابع مورد مطالعه به‌دست آمدند). سپس جمع امتیاز ویژگی‌های هر محور در ابعاد اهمیت و کاربرد به عنوان امتیاز آن در نظر گرفته شد. اهمیت و همچنین کاربرد هر ویژگی با استفاده از یک سؤال سه گزینه‌ای مورد سنجش قرار گرفت که گزینه‌ها شامل کم (امتیاز ۰)، متوسط (امتیاز ۱) و زیاد (امتیاز ۲) می‌گردد. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین میزان اهمیت هر پنج محور اساسی آموزش غیررسمی با میزان کاربرد آنها توسط مروجان کشاورزی، یک رابطه مستقیم و معنی‌دار وجود دارد (جدول ۷). این یافته نشان می‌دهد که افزایش میزان اهمیت هر محور اساسی آموزش رسمی، باعث افزایش به‌کارگیری آنها در آموزش‌های ترویجی شده است؛ بنابراین، می‌توان انتظار داشت که توجه اهمیت ویژگی‌های محوری آموزش غیررسمی بتواند به کارگیری آنها در عمل کمک نماید. ترکیب خطی غیر وزن‌دار اهمیت و کاربرد هر یک از محورهای یادشده نیز نشان می‌دهد که «تعامل‌محوری»، بیشترین وزن را از نظر اهمیت در بین جمعیت مورد مطالعه دارد. در مقابل، «انعطاف‌پذیری»، کمترین وزن را دارد. همچنین، از نظر کاربرد، «مهارت‌محوری» بیشترین وزن و «تعامل‌محوری» کمترین وزن را به خود اختصاص داده است (جدول ۸).

الزامات آموزش غیررسمی

برای موفق بودن در آموزش ترویج، مروجان می‌باید واجد مجموعه‌ای از الزاماتی باشند که می‌توان آنها را قابلیت‌ها یا شایستگی‌های لازم در استفاده صحیح از آموزش غیررسمی در نظر گرفت. مرور منابع علمی نشان داد که به این الزامات در منابع مختلف به‌صورت پراکنده اشاره شده است؛ بنابراین،

1. Unweighted Linear Combination

جدول ۹. میزان موفقیت مروجان کشاورزی در رعایت الزامات آموزش غیررسمی

اولویت	انحراف استاندارد	میانگین *	میزان موفقیت *			الزامات
			کم	متوسط	زیاد	
۱	۰/۲۳	۱/۹۴	۹۴/۴	۵/۶	۰	احترام به دانش و مهارت فراگیران
۲	۰/۳۳	۱/۸۷	۸۷/۳	۱۲/۷	۰	اعتقاد به ضرورت یادگیری معلم
۳	۰/۳۹	۱/۸۶	۸۷/۳	۱۱/۳	۱/۴	انعطاف پذیری و سازش در برابر نیاز فراگیران
۴	۰/۴۰	۱/۸۰	۸۰/۳	۱۹/۷	۰	داشتن علاقه به فراگیران و موضوع آموزش
۵	۰/۴۷	۱/۶۹	۶۷/۶	۳۲/۴	۰	ایجاد آمادگی در خود جهت آموزش به روستاییان
۶	۰/۵۳	۱/۶۸	۷۰/۴	۲۶/۸	۲/۸	انتخاب بهترین روش آموزش
۷	۰/۵۴	۱/۶۵	۶۷/۶	۲۹/۶	۲/۸	برقراری ارتباط مؤثر با مخاطبان
۸	۰/۵۴	۱/۶۳	۶۶/۲	۳۱	۲/۸	ایجاد انگیزه در روستاییان جهت شرکت در آموزش های ترویجی
۹	۰/۵۵	۱/۶۱	۶۳/۴	۳۳/۸	۲/۸	انجام ارزیابی قبل از شروع فعالیت های یادگیری (قبل از تدریس)
۱۰	۰/۵۸	۱/۵۹	۶۲	۳۳/۸	۴/۲	شناخت انواع روش های یادگیری
۱۱	۰/۶۳	۱/۵۸	۶۴/۸	۲۸/۲	۷	تنظیم فضای آموزشی و چیدن مواد و اشیاء
۱۲	۰/۵۸	۱/۵۶	۶۰/۶	۳۵/۲	۴/۲	ارزشیابی از آموزش
۱۳	۰/۶۵	۱/۵۵	۶۳/۴	۲۸/۲	۸/۵	آماده نمودن مواد آموزشی و وسایل کمک آموزشی
۱۴	۰/۶۱	۱/۵۲	۵۷/۷	۳۶/۶	۵/۶	استفاده از روش های جدید آموزشی
۱۵	۰/۷۱	۱/۴۴	۵۶/۳	۳۱	۱۲/۷	شناخت تفاوت بین آموزش رسمی، غیررسمی و آزاد
۱۶	۰/۶۶	۱/۲۸	۳۹/۴	۴۹/۳	۱۱/۳	شناخت یادگیری بزرگسالان
۱۷	۰/۶۷	۱/۲	۳۳/۸	۵۲/۱	۱۴/۱	نوشتن اهداف رفتاری

* به درصد، * دامنه: ۰ تا ۲

بحث و نتیجه گیری

در دنیای امروز، بدون در اختیار داشتن یک نظام آموزش غیررسمی مناسب، بعید به نظر می رسد که بتوان آموزش های مورد نیاز همه افراد را در زمان مناسب به آنها ارائه کرد. به همین دلیل، آموزش غیررسمی پاسخی به مسائل آموزشی محسوب می شود که به خصوص در کشورهای در حال توسعه وجود دارند. از نمونه های بارز آموزش غیررسمی می توان به آموزش های ترویجی اشاره کرد که حوزه وسیعی از موضوعات مرتبط با توسعه روستایی و حفظ محیط زیست را دربر می گیرد. فلسفه و اصول ترویج بیانگر این است که موفقیت ترویج در گرو به کارگیری مؤلفه هایی است که پیاده سازی یک نظام آموزش غیررسمی را امکان پذیر می سازد. از جمله این مؤلفه ها می توان به ویژگی هایی اشاره کرد که سازنده ماهیت آموزش غیررسمی می باشند. اگرچه این ویژگی ها گوناگون می باشند، اما می توان آنها را در پنج بُعد شامل مسئله محوری، مهارت محوری، تعامل محوری، محلی محوری و انعطاف پذیری خلاصه کرد. یافته های پژوهش حاضر نشان داد که مروجان کشاورزی مورد مطالعه، اهمیت متوسطی برای ویژگی های آموزش غیررسمی قائل هستند و اگرچه همبستگی مثبت و معنی دار بین میزان اهمیت و میزان کاربرد ویژگی های آموزش غیررسمی وجود دارد، اما متناسب با اهمیت این ویژگی ها، در عمل از آنها استفاده نمی شود. از بین این ویژگی ها، «کاربرد عملی

آموزش های ارائه شده»، هم مهم ترین ویژگی و هم بیشترین کاربرد را نزد مروجان کشاورزی داشته است. این ویژگی در راستای مهارت محوری، قابل درک است که در آموزش غیررسمی تأکید زیادی بر آن می شود. در مقابل، «نبود نیاز به شرایط خاص جهت شرکت در آموزش ها»، هم کم اهمیت ترین و هم کمترین کاربرد را نزد مروجان کشاورزی داشته است. این ویژگی در راستای انعطاف پذیری قابل درک است که یکی از مهم ترین ویژگی های آموزش غیررسمی محسوب می شود.

نتایج مطالعه حاضر نشان داد در مقایسه محورهای اساسی آموزش غیررسمی، «تعامل محوری» بیشترین وزن و «انعطاف پذیری» کمترین وزن را از نظر اهمیت دارد. از نظر کاربرد نیز، «مهارت محوری» بیشترین وزن و «تعامل محوری» کمترین وزن را به خود اختصاص داده است. در این ارتباط باید توجه داشت که تمام ویژگی های آموزش غیررسمی در جای خود مهم هستند و می باید در آموزش های ترویجی به کار گرفته شوند و این نتایج نشان می دهد که کدام بخش از آموزش های غیررسمی دارای قوت و کدام بخش ها دارای ضعف می باشند که نیاز به بهبود آنها وجود دارد. برای مثال، با توجه به یافته های تحقیق حاضر لازم است نسبت به اصلاح دیدگاه مروجان در خصوص اهمیت انعطاف پذیری در آموزش غیررسمی، اقدامات لازم انجام پذیرد. در این رابطه توجیه کافی مروجان نسبت به اهمیت مناسب بودن زمان و مدت آموزش برای

نمی‌دهد، می‌تواند از دلایل این امر باشد. با این وجود، نتایج تحقیق حاضر نشان داد که با افزایش میزان اهمیت ویژگی‌های آموزش غیررسمی از دیدگاه مروجان، میزان به‌کارگیری آنها در آموزش نیز افزایش می‌یابد؛ بنابراین، افزایش شناخت مروجان نسبت به اهمیت، ماهیت و ویژگی‌های آموزش رسمی می‌تواند در استفاده عملی از آنها مؤثر باشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود هم در مراکز آموزش عالی کشاورزی و هم در آموزش‌های ضمن خدمت، مباحث مرتبط با آموزش غیررسمی به نحوی گنجانده شود که در نهایت موجب تربیت مروجان به صورتی شود که قادر به پیاده کردن یک نظام آموزش ترویج برای دستیابی به کشاورزی پایدار بر مبنای آموزش غیررسمی باشند. همچنین، با توجه به این‌که نتایج نشان داد که مروجان مورد مطالعه در زمینه «نوشتن اهداف رفتاری»، «شناخت یادگیری بزرگسالان» و «شناخت تفاوت بین آموزش رسمی، غیررسمی و آزاد» کمترین موفقیت را داشته‌اند، پیشنهاد می‌شود ضمن شناسایی دلایل آن، کارگاه‌های آموزشی به منظور تقویت این مهارت‌ها برای مروجان کشاورزی تدارک دیده شود.

فراگیران، کوتاه‌مدت بودن آموزش، اجرای آموزش در هر مکان، شرکت دادن همه سنین در آموزش و نیاز نداشت شرایط خاص برای حضور در آموزش، ضروری به نظر می‌رسد. همچنین، نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بیشترین ضعف مروجان در هنگام اجرای آموزش‌های غیررسمی به تعامل محوری برمی‌گردد که مؤلفه‌های آن بیانگر ارتباط دوجانبه بین آموزشگر (مروج) و فراگیران، تأکید بر یادگیری تا تدریس و همچنین افزایش توان کشف و تحلیل فراگیران می‌باشد. این نتیجه در حالی به دست آمده است که مروجان مورد مطالعه، بیشترین اهمیت را به تعامل محوری داده‌اند؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که با وجود نظر مساعد مروجان نسبت به تعامل محوری، آنان نتوانسته‌اند در عمل از آن استفاده نمایند که خود می‌تواند بیانگر دلایلی باشد که خارج از اختیار یا توان مروجان بوده است. برای مثال، اجرای برنامه‌های آموزشی ابلاغی در سلسله مراتب اداری که ممکن است با نیازهای مخاطبان سازگار نباشد و یا تعریف وظایف مختلف و گاه غیر آموزشی برای مروجان که به آنان فرصت کافی جهت تعامل با مخاطبان را

References

- Aghasizadeh, F. (1996). "Fundamental failures of Iran agricultural education system". *Jihad*, 188-189, 1-8. [In Persian]
- Ahmed, M. (1983). "Critical educational issues and non-formal education". *Prospects*, XIII (1), 35-43.
- Bhola, H.S. (1993). "Non-formal education in perspective". *Prospects*, XIII, 45-60.
- Carlson, S. & Maxa, S. (1998). "Pedagogy applied to nonformal education". *The Center, University of Minnesota Center for 4-H Youth Development*, Winter, 48-53.
- Cedefop (2007). "Recognition and Validation of Non-formal and Informal Learning for VET Teachers and Trainers in the EU Member States". Cedefop Panorama series; 147. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Coombs, P. (1985). "The World Crisis in Education". New York: Oxford University Press.
- Corvin, R.G. (1974). "Education in Crisis: A Sociological Analysis of Schools and Universities in Transition". New York: John Wiley and Sons.
- Dib, C.Z. (1988). "Formal, non-formal and informal education: Concepts and applicability". *Conference Proceedings of Cooperative Networks in Physics Education*, American Institute of Physics, New York, p. 300-315.
- Dore, R. (1976). "The Diploma Disease: Education, Qualification and Development". London: Unwin Educational Books.
- Etlng, A. (1993). "What is nonformal education?". *Journal of Agricultural Education*, Winter, 1993.
- Etta, F.E. (2000). "Complementary Non-Formal Education in the Sahel: An Alternative Education System". Senegal: Regional Office of IDRC for West and Central Africa.
- Ghffari, H.; Younessi, A. & Rafiei, M. (2016). "Analysing the Role of Investment in

- Education on Sustainable Development; with Special Emphasis on Environmental Education". *Environmental Education and Sustainable Development*, 5(1), 79-104. [In Persian]
- Gross, Z. & Rutland, S. D. (2017). "Experiential learning in informal educational settings". *International Review of Education*, 63, 1-8.
- International Council for Adult Education. (2016). "Formal and non-formal adult education opportunities for literacy and numeracy, and other skills for acquisition and retention: A 29-country review of the concepts, processes and structures of literacy provision and reporting". Paris: UNESCO.
- Kassa, B. & Temesgen, D. (2012). "Regional MSc program on agricultural information and communication management. Module on: Perspective of agricultural extension (RADE 511)". Retrieved from: <http://www.oerafrica.org>.
- Kluchnikov, B. (1980). "Reflections on the concept and practice of educational planning and Reforms Reports.". Studies S.77, Division of Educational Policy and Planning, Paris: UNESCO.
- Laurie, R.; Monoyama-Tarumi, Y.; Mceown, R. & Hopkins, C. (2016). "Contributions of education for sustainable development (ESD) to quality education: A synthesis of research". *Journal of Education for Sustainable Development*, 10, 2: 226-242.
- Leeuwis, C. & Van den Ban, A. (2008). "Communication for Rural Innovation: Rethinking Agricultural Extension". London: Wiley.
- Mujahid-Mokhtar, E. & Iqbal, Z. (2004). "Non-formal Education in Pakistan: Issues in Resource Development and Capacity Building". Islamabad: UNESCO.
- Norqvist, L. & Leffler, E. (2017). "Learning in non-formal education: Is it "youthful" for youth in action?". *International Review of Education*, 63, 235-256.
- Oakley, B. (2017). "Mindshift: Break Through Obstacles to Learning and Discover Your Hidden Potential". New York: Pinguine Random House.
- Oliveira, J.B.A. (1986). "Teleducação e Ensino Superior. In "Anais do XVI Seminário Brasileiro de Tecnologia Educacional". ABT, Rio de Janeiro, Vol. II, p.16.
- Ouane, A. (1989). "Handbook on Learning Strategies for Post-Literacy and Continuing Education". U.I.E. Studies on Post Literacy and Continuing Education 7. Hamburg: UNESCO, Institute of Education.
- Rahman, M. A. (2017). "Concept of education in agriculture extension". Retrieved from: <http://aridagriculture.com/2017/10/09/concept-education-agriculture-extension>
- Righi, R. (2017). "What is non-formal education?". Retrieved from: <http://reallifeproject.eu/2017/02/13>.
- Rogers, A. (2004). "Looking again at non-formal and informal education: Towards a new paradigm. The Encyclopedia of informal education". Retrieved from: <http://infed.org/mobi/looking-again-at-non-formal-and-informal-education-towards-a-new-paradigm>.
- Rogers, A. (2010). "Adults learning for development. Gorgan: Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources". [In Persian]
- Russell, S. T. (2001). "Focus: The Developmental Benefits of Nonformal Education and Youth Development". The University of California, Davis: The 4-H Center for Youth Development. 12 p.
- Shahbazi, E. (1993). "Development and Rural Extension". Tehran: Tehran University Publication. [In Persian]
- Shahbazi, E. (2013). "Topics in Rural Extension and Development". Tehran: Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Shahvali, M., & Foroozani, M. (2008). "Continuous Learning in Agriculture". Shiraz: Shiraz University Publication. [In Persian]
- UNESCO. (1995). "Education for All. Making it Work' Innov Data Base: Innovative Basic Education Projects". Paris: UNESCO.

- UNESCO. (2017). "UNESCO and Education". Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- UNESO. (2007). "Operational Definition of Basic Education". Retrieved from: www.unesco.org/education/framework.pdf, Accessed: 23 July, 2013.
- Walker, J. (1998). "Youth development education: Supports and opportunities for young people". *University of Minnesota Center for 4-H Youth Development*, Winter, 10-13.
- Walker, J. & Dunham, T. (1996). "Understanding youth development work". Retrieved from: www.extension.umn.edu/Documents/D/A/D_A6699.html.
- Ward, T.W.; Sawyer, F.D.; McKinney, L. & Dettoni, J. (1974). "Effective learning: Lessons to be learned from schooling". In: Org. T.W. Ward and W.A. Herzog Jr. (Eds.), *Effective learning in Non-Formal Education*. Michigan State University: East Lansing, 38p.

